

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

DOI: 10.31499/2519-2035.12.2025.325602

УДК 94(477):930.25(438.18)] (045)

Ірина КРИВОШЕЯ,
orcid.org/0000-0001-8691-5858
докторка історичних наук, професорка
кафедри всесвітньої історії та методик навчання
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(Україна, Умань)
iiivahnuk@gmail.com

УКРАЇНІКА В ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ В ОЛЬШТИНІ⁹

Ольштин – це місто, в якому з давнини переплелися історії багатьох народів. З 1947 р. в це плетиво мимоволі долучилися й українці. Так склалося, що на теренах воєводства, як і в самому місті, були розселені українці після акції «Вісла». З того часу в регіоні мешкає доволі чисельна українська меншина. Головна ідея статті в тому, щоб показати українські справи в Державному історичному архіві в Ольштині, нагадати історію міста й архіву та підсвітити початки формування в регіоні української громади. Приділяється увага аналізу архівних справ щодо наповненості, доступності й практичності їх використання українськими дослідниками.

Ключові слова: архів, фонд, Ольштин, замок, україніка, акція «Вісла»

Iryna KRYVOSHEIA,
orcid.org/0000-0001-8691-5858
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the World History and Teaching Methodologies Department
of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Ukraine, Uman)
iiivahnuk@gmail.com

UKRAINIAN STUDIES IN THE FOUNDATIONS OF THE STATE ARCHIVE IN OLSZTYN

Olsztyn is a city in which the histories of many peoples have been intertwined since ancient times. Since 1947, Ukrainians were involuntarily added to this tapestry. It happened that Ukrainians were resettled in the voivodeship, as well as in the city itself, after Operation «Vistula». Since then, a fairly large Ukrainian minority has lived in the region. The main idea of the article is to show Ukrainian records in the State Historical Archive in Olsztyn, the history of the city and the archive, the formation of the Ukrainian community in the region.

The purpose of the article is a generalized study of Ukrainian records in the funds of the state archive in Olsztyn, showing the history of the archive against the background of the history of the city, where a significant Ukrainian community lives. The main tasks are to highlight in the archive's funds, to show a concrete example of the daily life of Ukrainians in Olsztyn, to present the main topic through the history of the city and the history of the archive.

The history of the State Archives in Olsztyn, like the entire history of the city, is closely connected with the castle. The Olsztyn Castle was one of the largest and strongest in Warmia. In addition to its defensive function, it played the role of the chapter's administrative center on its lands. Over the centuries, administrators from among the

⁹ Публікація підготовлена за підтримки Державного архіву в Ольштині. Щира вдячність за можливість наукового перебування в Державному архіві в Ольштині в квітні 2024 р. директору п. Н. Каспареку та співробітникам архіву.

members of the chapter resided in the castle. Among them was Nicolaus Copernicus, who lived in the castle in 1516-1521. The first premises of the State Archives were the cellars of the Olsztyn Castle, lent by the director of the Masurian Museum – Ieronim Skurpyski. Thus, the history of the State Archive of Olsztyn and the castle turned out to be closely related.

Ukrainica (Ukrainian-related materials) is sufficiently represented in the funds of the State Archive in Olsztyn. Despite the existing historical research on the life of the Ukrainian community on the territory of the Warmian-Masurian Voivodeship, there are still many gaps that need to be filled with new studies. The funds of the State Archive in Olsztyn can help in studying the history of Ukrainians in Poland. They contain important documents about the time of the emergence of a large Ukrainian community in the region (Operation «Vistula»), which are provided for multifaceted analysis by both historians and descendants of forced migrants. The archive funds contain documents that allow studying the history of the formation of the Ukrainian community from its emergence to the present day. The Ukrainian community in Olsztyn remains active and effective, especially during the ongoing war against Ukraine by its northern neighbour. Olsztyn, a city with an ancient and interesting history, today shelters numerous refugees from Ukraine's war-torn regions. This thesis is thus proven.

Key words: archive, fund, Olsztyn, castle, Ukrainica, Operation «Vistula».

Постановка проблеми. Ольштин – це місто, в якому з давнини переплелися історії багатьох народів. З 1947 р. в це плетиво мимоволі долучилися й українці. Так склалося, що на теренах воєводства, як і в самому місті, були розселені українці після акції «Вісла». З того часу в регіоні мешкає доволі чисельна українська меншина. Однак історія українців в Ольштині в наш час отримала нову сторінку через повномасштабне вторгнення росіян в Україну. У 2022 р. почалася нова хвиля еміграції українців за межі України в пошуку прихистку від війни, і Ольштин гостинно прийняв українців. Тепер на вулицях міста часто лунає українська мова. Варто поглянути на початок формування на теренах воєводства української громади та вивчити наскільки представлено цю проблему в архівних справах Державного архіву в Ольштині.

Аналіз сучасних досліджень. У статті поставлено кілька завдань, пов'язаних між собою, що дозволяє використати сучасні дослідження з різної проблематики. Основою для вивчення фонових проблем, таких, як історія міста та замку, стали праці польських істориків (Achremczyk, 2004; Achremczyk, 2016; Sikorski, 2013; Wakar, 1997). Історія Державного архіву в Ольштині викладена в довідкових виданнях архіву та статтях польських науковців (Judziński, 1995; Tarnowska, 2003; Archiwum Państwowe, 2007; Archiwum Państwowe, 2024). Вивчення проблеми представлення української тематики в фондах Державного архіву тісно пов'язане з публікаціями польських та українських істориків, які досліджували проблеми переселення українців в період 1944-1946 р. та заключний етап цього примусового переселення – акцію «Вісла» і займалися також і публікаціями документів із фондів Державного архіву в Ольштині (Акція «Вісла», 1997; Дрозд, Гальчак, 2013; Кабачій, 2019; Польща та Україна, 2006; Drozd, 1997; Drozd, 2005; Drozd, 2007; Korzeniewska-Lasota, 2007; Misiło, 1993; Misiło, 1996; Misiło, 1999; Potaczała, 2019; Smoleński, 2017). Важливою виявилася праця польської дослідниці, що цілеспрямовано вивчала історію української громади в Ольштині (Korzeniewska-Lasota, 2007).

Метою статті є узагальнене дослідження українських справ у фондах Державного архіву в Ольштині, показ історії архіву на тлі історії міста, в якому проживає значна українська громада. Основними завданнями є висвітлення україніки у фондах архіву, показ на конкретному прикладі життєдіяльності

українців в Ольштині, висвітлення основної тематики крізь історію міста та історію архіву.

Виклад основного матеріалу. Ольштин, столиця Вармінсько-Мазурського воєводства, розташований у південній частині колишньої церковної провінції під назвою Вармія. Це була велика країна, що становила третю частину єпархії і призначалася для винагороди єпископа і капітули (Sikorski, 2013:5). Північним кордоном слугувала Віслянська затока. Власне саме з півночі на південний захід йшло освоєння території, тому Ольштин далеко не перше та й довгий час не найважливіше місто Вармії. У 1280 р. поруч з капітулою у Фромборку було засновано єпископство Бранево. Ще 80 років знадобилося для того, щоб через ліси дістатися території сучасного Ольштина. Постійному поселенню передувало зведення дерев'яно-земляних укріплень. Тоді існувала стабільна загроза набігів литовців. Сторожова вежа Алленштайн була зведена у 1334 р., в природному вигині річки, а на рубежі 1346-1347 р. вармінська капітула розпочала будівництво мурованого замку (Sikorski, 2013: 5).

Центром Вармінського князівства був Лідзбарк. У місті звели великий замок, який на століття став осередком політичного, економічного і культурного життя регіону. Вармія не була світською державою, що накладало відбиток на культурний простір. Однак край процвітав економічно, тому часто ставав здобиччю загарбників. Останнє змушувало правителів шукати протекції у сильних сусідів. Терени Вармії поступово освоювалися і заселялися вихідцями з сусідніх держав, зокрема поляками. Виникали нові осаді, серед них і Ольштин, що закладається в XIV ст.

Назві, та й появи, місто завдячує річці Ліна, в завітку якої здавна селилися люди. Назва міста з німецької на польську перекладалася як Камінь на Ліні. (Achremczyk, 2004:8). Перша писемна згадка про Ольштин датується 1348 роком. У цей же період зводиться замок Вармінської капітули (Wakar, 1997: 34). Пруси називали цю річку Альне, що в перекладі означало лань. Однак до назви давнішого поселення німці додали ще й слово камінь (stein), пов'язуючи назву поселення зі священним місцем давнього культу. Тобто Ольштин – це Камінь на Ліні, що одночасно ув'язує давні культи і нову кам'яну фортецю. Польські поселенці з XV ст. Алленштайн почали називати Ольстином, а трохи пізніше, з XVII ст., закріпилася сучасна назва Ольштин (Achremczyk, 2004:8). Звісно на цій території збереглися й сліди давнішої діяльності людей, що датується ще VIII тис. до н.е. В околицях сучасного міста знайдені знаряддя праці з рогів тварин та каменю. А в добу неоліту і бронзи терени майбутньої Вармії були освоєні різними археологічними культурами.

Коли в XIV ст. на Ліні збудували замок капітули, навколо твердині одразу виникло і почало розростатися поселення. Досить швидко воно перетворилося на місто і отримало відповідні можливості для зростання. За міськими мурами постало два передмістя – Верхнє і Нижнє. Однак чисельність місцевого люду аж до XIX ст. не була значною. Все змінилося в другій половині XIX ст., коли місто стало центром залізничних перевезень. На момент старту цих подій в Ольштині мешкало трохи менше 5 тис. населення, а вже на

початку ХХ ст. кількість зросла до 25 тис. (Sikorski, 2013:7-8). Саме залізниця дала поштовх розвитку міста, перетворила його на потужний економічний центр і привела до швидкого збільшення населення. Місто розрослося вздовж залізничної інфраструктури, від замку і Старого міста на північний-захід до залізничного вокзалу. До останнього від замку швидко збудували дорогу, що стала однією з центральних вулиць міста і отримала логічну назву Вокзальна. Саме на цій, доволі важливій в історії міста вулиці (тепер це вул. Партизанів) сьогодні знаходиться Державний архів в Ольштині. Вся вулиця Вокзальна в рекордно короткий термін була забудована, що привело до появи кількох паралельних вулиць і нових кварталів міста.

Другим фактором зростання міста став військовий – в часи Першої світової війни та після неї. Перетворення Ольштина на військовий центр і потреба у зведенні відповідної інфраструктури, сприяли розбудові міста в протилежному від вокзалу, південно-східному напрямі. Замок та історичне Старе місто опинилися в серці сучасного Ольштина (Achremczyk, 2004; Achremczyk, 2016; Archiwum Państwowe, 2007; Sikorski, 2013; Wakar, 1997). Звісно в історії міста, впродовж століть, включно з ХХ ст., були захоплення, руйнування, перепланування, що вплинуло на загальний образ Ольштина.

Не заходячи тут в детальний переказ історії Ольштина, необхідно звернути увагу на ключову тезу: Ольштин, подібно до інших міст Європи, створений і наповнений людьми з різними етнічними та культурними традиціями, часто багатовіковими. У сучасному місті збереглися сліди корінних жителів цих земель – прусів. Не меншу роль відігравали поляки. Перехід Ольштина протягом століть кілька разів від німців до поляків значно вплинув на архітектуру міста та структуру населення. Тому помітне й зрозуміле прагнення створити мультикультурний простір в сьогоднішньому Ольштині, в якому знайшлося місце й українцям.

Історія Державного архіву в Ольштині, як і вся історія міста, тісно пов'язана з Закомом. Ольштинський замок належав до найбільших і найпотужніших у Вармії. Окрім оборонної функції, відіграв роль адміністративного центру капітули на її землях. Впродовж століть у замку резидували адміністратори з числа членів капітули. До них належав і Миколай Коперник, який мешкав в замку в 1516-1521 р. (Sikorski, 2013:10). Виконуючи службові обов'язки, Коперник знаходив час на власні астрономічні дослідження. Сучасна культурна традиція поєднує кілька міст Європи як міста геніального вченого Миколая Коперника. До них належить Ольштин та інші – Торунь, Краків, Фромборк, Лідзбарк Вармінський, Болонья і Падуя (Sikorski, 2013:11). Однак лише в Ольштині збереглося багато оригінальних пам'яток, пов'язаних з астрономом. Зокрема й чимало написаних ним документів і листів. Більшість з них сьогодні зберігається в Архіві Вармінської Архідієцезії. Значна частина музею Вармії і Мазур, розміщена в Ольштинському замку, теж присвячена М. Копернику.

Першим приміщенням Державного архіву стали пивниці Ольштинського замку, позичені архіву тодішнім директором Мазурського музею – Ієронімом

Скупським (Judziński, 1997). Так історія Державного архіву м. Ольштин і замку виявилися тісно пов'язаними.

Державний архів в Ольштині був утворений згідно наказу Міністра Освіти 15 листопада 1948 р. У 1952-1983 р. діяв під назвою Державний воєводський архів (WAP) в Ольштині. З часу появи закону про архіви (1983 р.) вже функціонує під сучасною назвою – Державний архів в Ольштині. Структура архіву усталилася в 50-х роках ХХ ст. Саме тоді з'явилися Державні повітові архіви (Powiatowe Archiwa Państwowe – PAP) – 1 серпня 1952 р. у Мронгові, 1 вересня 1953 р. в Щитно і 1 грудня 1954 р. в Моронгу. Останній названий архів вже в 1961 р. став частиною Ольштинського архіву як відокремлений підрозділ (Archiwum Państwowe, 1997:16).

Після 1975 р. повітові архіви в Мронгові і Щитно перейменували на експозитури, а в 1982 р. вони стали відділами Воєводського державного архіву в Ольштині. У 1989 р. був ліквідований відділ в Моронгу, а через два роки – відділ у Щитно. На початку 2004 р. зупинилася діяльність відділу в Мронгові. Найдовше існував єдиний відокремлений підрозділ Архіву, утворений в 1988 р. – це відділ в Нідзиці (Archiwum Państwowe, 1997:16) із закриттям якого, в Архіву знову з'явилися давні проблеми з площами для зберігання документів.

Брак власної садиби впродовж тривалих років був однією з найбільших проблем у роботі Архіву, адже без великих спеціалізованих приміщень не могло бути мови про засадничий розвиток будь-якого архіву. Особливо проблемними були площі для зберігання архівних справ. Для цього використовувалися випадкові будинки, що були доступні для Архіву. Одним із таких приміщень був давній соляний склад на ольштинському Підзамчі, ще одним був зведений у 1913 р. морг ольштинської єврейської громади (Archiwum Państwowe, 1997:17). З 1990 р. Державний архів займав частину приміщень колишнього Воєводського комітету Польської об'єднаної робітничої партії на вул. Гловацького 17. Адаптація цих та інших споруд до потреб архіву не вирішила проблеми. Вже в 1970-х роках через брак приміщень для зберігання документів архів не міг більше приймати їх від установ і громадян.

Проблема з приміщенням для архіву вирішилася в січні 1994 р., коли влада Ольштинського воєводства прийняла рішення передати Архіву будинок колишнього Воєводського підприємства внутрішньої торгівлі в Ольштині на вул. Партизанів, 18. Офіційне відкриття відбулося в листопаді 1996 р., після ремонту і адаптації приміщень для діяльності архіву. Площа приміщень для зберігання документів становила понад 3 тис. м², з дуже значним резервом, що тоді на думку фахівців дозволило б архіву нормально функціонувати в наступні кілька десятиліть (Archiwum Państwowe, 2007: 17). Як показала практика, до середини 20-х років ХХІ ст. архів знову почав відчувати брак площі для зберігання справ через втрату споруд регіональних відділень Архіву.

Сьогодні Архів активно розвивається. У його структурі є: відділ формування національного архівного ресурсу; відділ обліку та обробки архівних ресурсів; відділ доступу до архівних ресурсів; відділ забезпечення архівних ресурсів; відділ популяризації архівних ресурсів та допоміжні

(адміністративно-господарський, відділ фінансів та бухгалтерського обліку і відділ кадрів та професійного розвитку) (Archiwum Państwowe w Olsztynie. Strona intern.). Така структура забезпечує як функціонування державного закладу, так і активний розвиток зав'язків з громадою міста і воєводства. Цьому сприяє популяризація історії працівниками архіву завдяки роботі з закладами освіти усіх рівнів, а також багато освітньо-наукових заходів і проектів.

Формування архівних фондів тривало з часу заснування закладу. Документи, що зберігаються у фондах архіву пов'язані з історією краю, з його належністю впродовж тривалого часу до пруської держави. Фонди Державного архіву в Ольштині зберігають великий масив давніх документів, переданий з інших архівів і значна їх частина написана німецькою та латиною. Ближче до сучасності зростає кількість документів польською.

Фонди, що стосуються українців відносно нові. Поява українських справ у Державному архіві в Ольштині прямо пов'язана з акцією «Вісла», після якої в регіоні були розселені українці, вивезені в 1947 р. з рідних територій. Ця складна сторінка польсько-української історії активно досліджується фахівцями Польщі і України (Акція «Вісла», 1997; Дрозд, Гальчак, 2013; Кабачій, 2019; Польша та Україна, 2006; Drozd, 1997; Drozd, 2005; Drozd, 2007; Korzeniewska-Lasota, 2007; Misiło, 1993; Misiło, 1996; Misiło, 1999; Potaczała, 2019; Smoleński, 2017). В Державному архіві в Ольштині містяться справи, що стосуються організації переселення українців на терени сучасного воєводства, облаштування українців на місцях та чимало справ про формування і діяльність української громади в Ольштинському воєводстві в наступні десятиліття. Частина справ активно використовується польськими істориками, зокрема і для написання історії українців на цих теренах (Korzeniewska-Lasota, 2007).

Очевидно, що після 1947 р. і дотепер життя й діяльність українців на теренах воєводства відобразилися у справах різних фондів місцевого архіву. Окремого фонду щодо українських справ не існує. Документи розпорошені в різних фондах і їх пошук залежить від сфери інтересів дослідника. Приміром, якщо йдеться про вивчення історії переселення українців в ході акції «Вісла» – матеріали розкидані в повітових і воєводських фондах, і, як правило, позначені написом «Акція W». Справ не багато, але вони об'ємні та інформативні (Archiwum Państwowe w Olsztynie. F. 391; 444; 465 (465/56. 77 k.; 465/57. 34 k.); 909; 3082). Коротко про одну з таких справ. Це досить показова справа з фонду «Starostwo Powiatowe w Morągu» під назвою «Wykazy osadników przesiadleńczych z woj.Rzeszowskiego Akcja W/ 10.05-12.09.1947 r.» (Archiwum Państwowej w Olsztynie, 909/II 96 106 kart).

Справа складається з довідок від/до старости повітового у Моронгу з переліком скільки прибуло переселених сюди українців. Мова справи польська. Частина документів написана від руки, частина друкована. Деякі тексти вигасають. Очевидно, що в справі все цінне для дослідників, адже крім даних про організацію та перебіг переселення, міститься важлива статистична та генеалогічна інформація. Йдеться про списки родин переселених, з чітко прописаними зв'язками в середині кожної сім'ї. У коротких довідках

інформують про прибуття транспортів з переселенцями до кожного місця розселення (з якої станції привезені, скільки осіб, інвентар загальний: скільки з ними коней та худоби). Наприклад, у довідці до старости повітового в Моронгові з Ольштина від 18.05.1947 р. описано транспорт з переселенцями R-105 с. Полянки в складі 30 вагонів, родин 62, осіб 397. Понад те є реєстр: 36 коней, 86 корів, 128 не рогатих. Людність польсько-українська. До категорії «А» належало 7 родин, «В» – 19, «С» – 30. Родини зачислені до категорій А і В, як неблагонадійні, належало розселити подалі одна від одної. Вони могли працювати лише в маєтках категорій «P2 N2». Потім в довідці вказано, що транспорт призначений для повіту Моронгу. Про години прибуття належало повідомити телефоном в Ольштин. Підпис делегата уряду воєводського (Archiwum Panstwowej w Olsztynie, 909/II 96. k.7). Довідки мають довільну форму. Але в багатьох є номер транспорту, чисельність людей, худоби, вказівка розселити нарізно і пропонувати до праці в маєтках P2 N2. Такі викази на 10 перших аркушах.

Далі з аркуша 11 вже містяться таблиці, в яких в окремих стовпцях записано з якого села, гміни, повіту ці переселенці і коли відбулося відселення. В основному, всі транспорти переселенців з повіту Сянок, виїхали 3 травня 1747 р. Таблиці поділені на чотири стовпці (номер, прізвище та ім'я, родинні зв'язки (голова родини, дружина, син, донька і т. д.) і останній для уточнень (без записів). Всього тут вписано 101 особу. Але на арк.15-16 є продовження цієї таблиці з №102-294. Справа містить й інші друковані карти зі змістом довідок, як на початку. Це інформація типу: звідки, куди, скільки вагонів, родин, осіб, реєстр худоби. Останній тут більш деталізований. Підписи і печатки. У справі прошиті аркуші різного формату, паперу, почерків. У деяких таблицях є стовпці, в яких вказаний вік людей або рік народження. Зрозуміло, що ця і подібні справи надаються до вивчення різних царин історії українців в Польщі.

Дуже цікаві й показові кілька справ з фонду 391 (Справи переселенські з акції «Вісла» 1947-1949 р.) (Archiwum Panstwowej w Olsztynie. 391/1401. 359 k.; 391/1408. 551 k.; 391/1409. 391 k.; 391/1411. 350 k.; 391/1412. 456 k.). В них містяться різноманітні документи. Це рапорти про прибуття транспорту з переселенцями, директивні документи, дані про переселенців у окремих населених пунктах, подання переселенців про вирішення різноманітних проблем економічного характеру і відповіді на них органів місцевої влади, списки переселенців (вказано ПІБ, дата народження, місце проживання, місце звідки прибула особа), списки родин переселенців з вказівкою віку і родинних зв'язків.

Важливими для українських дослідників є кілька об'ємних справ ф. 444 (1950-1954 р.) (Archiwum Panstwowej w Olsztynie. 444/749 374 k.; 444/18/750. 131 k.). Це фонд відділу внутрішніх справ президії державної воєводської ради. Йдеться про справи з поданнями переселенців по акції «Вісла» з проханням про повернення на територію з якої вони були вивезені або в межах воєводства. Надзвичайно інформативні справи, з яких постають людські трагедії українців, їх намагання в законний спосіб якщо не повернутися на рідну землю, то хоч би

об'єднатися з родиною в межах воєводства. Однак всі ці подання завершувалися відмовою. Ніщо не бралось до уваги. Читати ці документи емоційно складно. Власне як і документи вище згаданих фондів про саму операцію «Вісла», зустріч і розселення українців, ставлення до них польської влади і місцевого населення. М'яко кажучи, воно не було приязним.

Паралельно з акцією «Вісла» на теренах Ольштинського краю тривала інша масштабна акція по виселенню місцевих німців. Цікаво, що часто в одній справі (1947-1948 рр.) поєднані документи стосовно обох акцій. В них знаходяться директивні документи, інструкції, часто під грифом таємно, різноманітні вказівки про прискорення процесів депортації німецького населення і одночасно трапляються документи по акції «Вісла» (Archiwum Państwowej w Olsztynie. 3082, 12. 104 k.).

Як правило, господарства відселених німців діставалися полякам. Коли прибули потяги з українцями, нормальних домогосподарств майже не залишилося. Це часто зазначають польські історики. Документи засвідчують проблеми з розселенням, коли українці мусили чекати на транспорт для вивезення у вагонах на залізниці по кілька днів. Також із усіх справ невпинно вигулькують факти про людські трагедії (роз'єднання сімей, загибель дітей під колесами транспорту з переселенцями). З документів випливає очевидне, різко негативне ставлення місцевої влади до українців, яка, як і центральна, бачила в українцях ворогів, повстанців, неблагонадійних і небажаних осіб. Таке ставлення зберігалось ще кілька десятиліть після акції «Вісла», що ускладнювало адаптацію переселених людей, їх економічну і культурну діяльність. Мова про політичну активність українців взагалі не йшла.

Звісно, з плином часу ситуація поступово змінилася і українська громада вплелася в усі сфери життя місцевого населення. Інформація про історію становлення української громади в Ольштині в повоєнні роки, громадське, політичне і культурне життя також розпорошена в численних фондах архіву. Однак є можливість комп'ютерного пошуку справ за ключовими словами, що полегшує працю дослідників.

Вибір особистості діяча українського походження для представлення сучасної української громади в Ольштині визначений сумною подією. Саме на час резидування в архіві авторки (квітень 2024 р.) припала смерть і поховання пана Мирона Сича. Про ставлення до людини інколи добре промовляє велелюдне прощання з померлим, те, як його вшанували містяни. Мирон Сич був одним з найвідоміших представників української громади Польщі останніх десятиліть. Він тривалий час, упродовж 1990-2007 р., був директором української школи в місті Гурово Ілавецьке Вармінсько-Мазурського воєводства. Згодом, упродовж 2007-2015 р., був депутатом Сейму Польщі, а з 2015 р. – віце-маршалком Вармінсько-Мазурського воєводства. Пан М. Сич завжди підкреслював своє українське походження, був активним діячем Об'єднання українців у Польщі. У польському парламенті він складав депутатську присягу у вишиванці. На місцевих виборах, що відбулися у Польщі 7 квітня 2024 р., він знову балотувався до Сеймика Вармінсько-Мазурського воєводства (У Польщі., 2024). Мирон Сич був відзначений згідно Указу

Президента України № 639/2001 «Про відзначення державними нагородами України іноземних громадян українського походження». Формулювання таке: «За вагомий особистий внесок у піднесення міжнародного авторитету України, зміцнення співробітництва і дружніх зв'язків з історичною Батьківщиною та з нагоди 10-ї річниці незалежності України постановляю: нагородити орденом «За заслуги» III ступеня Сича Мирона Олександровича, директора українського ліцею в місті Гурово-Ілавецьке, члена Головної управи Об'єднання українців у Польщі, громадянина Республіки Польща» (Указ Президента, 2001).

«З глибоким жалем сприйняли звістку про смерть давнього друга Державного архіву в Ольштині Мирона Сича – віце-маршалка Вармінсько-Мазурського воєводства, депутата Сейму Республіки Польща, місцевого державного і громадського діяча. Математик за освітою та історик за пристрасстю, він присвятив значну частину свого життя дослідженню польсько-українських стосунків та плеканню нашої спільної культурної спадщини на Вармії та Мазурах. Усю свою політичну та громадську кар'єру він пов'язав із нашим краєм, з яким ототожнювався, пропагував і ним пишався. Назавжди запам'ятався образ Мирона Сича – ентузіаста, активного діяча, людини з чудовим почуттям гумору» (Pożegnanie Mirona Sycza, 2024). Так відгукнулися на звістку про смерть пана Мирона Сича в Державному архіві в Ольштині. У працівників архіву залишиться пам'ять про співпрацю з М. Сичем і його енергійну підтримку численних проєктів архівного закладу. Варто зауважити, що з початком повномасштабного вторгнення ворога на терени України, Мирон Сич та інші діячі місцевої української громади докладали чимало зусиль для підтримки українських біженців та України.

Висновки. Попри наявні історичні розвідки в різних сферах життя української громади на теренах Вармінсько-Мазурського воєводства, залишається чимало лакун, які варто і можливо заповнювати новими дослідженнями. Фонди Державного архіву в Ольштині здатні допомогти у вивченні історії українців в Польщі. Вони містять важливі документи про часи появи великої української громади в регіоні (акція «Вісла»), що надаються для різностороннього аналізу як істориками, так і нащадками вимушених переселенців. У фондах архіву містяться документи, що дозволяють вивчати історію становлення української громади від її появи до сьогодення. Українська громада в Ольштині залишається активною і дієвою, особливо у часи війни проти України її північного сусіда, а Ольштин – місто з давньою і цікавою історією, сьогодні дає притулок численним біженцям із зруйнованих регіонів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Акція «Вісла», 1997 – Акція «Вісла». Документи / Впорядкування і редакція Євгена Місила. Львів-Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1997. 564 с.
- Дрозд, Гальчак, 2013 – Дрозд Р., Гальчак Б. Історія українців у Польщі в 1921-1989 роках / Роман Дрозд, Богдан Гальчак, Ірина Мусієнко; пер. з пол. І. Мусієнко. 3-тє вид., випр., допов. Харків: Золоті сторінки, 2013. 272 с.
- Кабачій, 2019 – Кабачій Р. Вигнані на степи. Депортація українців із Польщі на Південь України в 1944-1946 рр. К., 2019. 624 с.

- Польша та Україна, 2006 – Польша та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Документи з архівів спеціальних служб. Том 5. Акція «ВІСЛА». Варшава-Київ, 2006. 832 с.
- У Польщі, 2024 – У Польщі помер відомий політик і активіст українського походження Мирон Сич. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3848876>
- Указ Президента, 2001 – Указ Президента України № 639/2001. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20140708072239/http://president.gov.ua/documents/382>
- Achremczyk, 2016 – Achremczyk S. Olsztyn stolica Warmii i Mazur. Olsztyn: wyd-wo Edytor «Wers», 2016. 343 s.
- Achremczyk, 2004 – Achremczyk S. Olsztyn: dzieje miasta. Wrocław, 2004. 207 s.
- APO – Archiwum Państwowej w Olsztynie.
- Archiwum Państwowe, 2007 – Archiwum Państwowe w Olsztynie. Informator o zasobie archiwalnym. Opracował Mariusz Tomasz Korejno/ Warszawa 2007. 1198 s.
- Archiwum Państwowe, 2024 – Archiwum Państwowe w Olsztynie. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://olsztyn.ap.gov.pl/archiwum>
- Drozd, 1997 – Drozd R. Droga na zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji «Wisła». Warszawa: 1997. 259 s.
- Drozd, 2005 – Drozd R. Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918-1989). T. II: Akcja «Wisła». Warszawa: 2005. 214 s.
- Drozd, 2007 – Drozd R. Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918-1989). T. III: Akcja «Wisła». Słupsk: 2007. 140 s.
- Judziński, 1997 – Judziński J. Archiwum Państwowe w Olsztynie (1945-1995), [w] *Pół wieku polskiej państwowej służby archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej 10 XI 1995 r. w Szczecinie*, pod red. K.Kozłowskiego, Warszawa-Szczecin 1997. S.119-140.
- Korzeniewska-Lasota, 2007 – Korzeniewska-Lasota A. Ukraińcy na Warmii i Mazurach w latach 1947-1970. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2007. 230 s.
- Misiło, 1993 – Misiło E. Akcja «Wisła». Dokumenty. Archiwum Ukraińskie, Warszawa, 1993. 513 s.
- Misiło, 1996, 1999 – Misiło E. Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946, Tom 1. Dokumenty, Warszawa 1996, Tom 2, Warszawa 1999. 259 s.
- Potaczała, 2019 – Potaczała K. Zostały tylko kamienie. Akcja «Wisła»: wygnanie i powroty. Warszawa: Prószyński Media, 2019. 336 s.
- Pożegnanie, 2024 – Pożegnanie Mirona Sycza. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://olsztyn.ap.gov.pl/archiwum>
- Sikorski, 2013 – Sikorski J. Galopem przez stulecia. Dzieje Olsztyna 1353-2013. Olsztyn: wydawnictwo Edytor «Wers», 2013. 382 s.
- Smoleński, 2017 – Smoleński P. Syrop z piołunu. Wygnani w akcji «Wisła». Wołowiec: Czarne, 2017. 224 s.
- Tarnowska, 2003 – Tarnowska M. Z Archiwum Państwowego w Olsztynie. Echa Przeszłości. 2003. T.4. S.321-328.
- Wakar, 1997 – Wakar A. Olsztyn: dzieje miasta. Wydawnictwo: WAMA, 1997. 367 s.

REFERENCES

- Aktsiia «Visla», 1997 – Aktsiia «Visla». Dokumenty [Action «Visla». Documents] / Vporiadkuvannia i redaktsiia Yevhena Misyla. Lviv-Niu-York: Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi, 1997. 564 s. [in Ukrainian].
- Drozd, Halchak, 2013 – Drozd R., Halchak B. Istoriiia ukraintsiv u Polshchi v 1921-1989 rokakh [History of Ukrainians in Poland in 1921-1989] / Roman Drozd, Bohdan Halchak, Iryna Musiienko; per. z pol. I. Musiienko. 3-tie vyd., vypr., dopov. Kharkiv: Zoloti storinky, 2013. 272 s. [in Ukrainian].
- Kabachii, 2019 – Kabachii R. Vyhynani na stepy. Deportatsiia ukraintsiv iz Polshchi na Pivden Ukrainy v 1944-1946 rr. [Banished to the steppes. Deportation of Ukrainians from Poland to the South of Ukraine in 1944-1946.]. K., 2019. 624 s. [in Ukrainian].
- Polshcha ta Ukraina, 2006 – Polshcha ta Ukraina u trydtsiatykh – sorokovykh rokakh XX stolittia. Dokumenty z arkhiviv spetsialnykh sluzhzb. Tom 5. Aktsiia «VISLA» [Poland and Ukraine in the 1930s and 1940s. Documents from the archives of special services. Volume 5. Action «VISLA»]. Varshava-Kyiv, 2006. 832 s. [in Ukrainian].
- U Polshchi, 2024 – U Polshchi pomier vidomyi polityk i aktyvist ukrainskoho pokhodzhennia Myron Sych [Myron Sych, a well-known politician and activist of Ukrainian origin, died in Poland.]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3848876> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta, 2001 – Ukaz Prezydenta Ukrainy № 639/2001 [Decree of the President of Ukraine]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://web.archive.org/web/20140708072239/http://president.gov.ua/documents/382> [in Ukrainian].
- Achremczyk, 2016 – Achremczyk S. Olsztyn stolica Warmii i Mazur. Olsztyn: wyd-wo Edytor «Wers», 2016. 343 s. [in Polish].
- Achremczyk, 2004 – Achremczyk S. Olsztyn: dzieje miasta. Wrocław, 2004. 207 s. [in Polish].
- APO – Archiwum Państwowej w Olsztynie [in Polish].
- Archiwum Państwowe, 2007 – Archiwum Państwowe w Olsztynie. Informator o zasobie archiwalnym. Opracował Mariusz Tomasz Korejno/ Warszawa 2007. 1198 s. [in Polish].

- Archiwum Państwowe, 2024 – Archiwum Państwowe w Olsztynie. 2024. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://olsztyn.ap.gov.pl/archiwum> [in Polish].
- Drozd, 1997 – Drozd R. Droga na zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji «Wisła». Warszawa: 1997. 259 s. [in Polish].
- Drozd, 2005 – Drozd R. Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918-1989). T. II: Akcja «Wisła». Warszawa: 2005. 214 s. [in Polish].
- Drozd, 2007 – Drozd R. Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918-1989). T. III: Akcja «Wisła». Słupsk: 2007. 140 s. [in Polish].
- Judziński, 1997 – Judziński J. Archiwum Państwowe w Olsztynie (1945-1995), [w] *Pół wieku polskiej państwowej służby archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej 10 XI 1995 r.* w Szczecinie, pod red. K.Kozłowskiego, Warszawa-Szczecin 1997. S.119-140 [in Polish].
- Korzeniewska-Lasota, 2007 – Korzeniewska-Lasota A. Ukraińcy na Warmii i Mazurach w latach 1947-1970. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2007. 230 s. [in Polish].
- Misiło, 1993 – Misiło E. Akcja «Wisła». Dokumenty. Archiwum Ukraińskie, Warszawa, 1993. 513 s. [in Polish].
- Misiło, 1996, 1999 – Misiło E. Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946, Tom 1. Dokumenty, Warszawa 1996, Tom 2, Warszawa 1999. 259 s. [in Polish].
- Potaczała, 2019 – Potaczała K. Zostały tylko kamienie. Akcja «Wisła»: wygnanie i powroty. Warszawa: Prószyński Media, 2019. 336 s. [in Polish].
- Pożegnanie, 2024 – Pożegnanie Mirona Sycza[Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://olsztyn.ap.gov.pl/archiwum> [in Polish].
- Sikorski, 2013 – Sikorski J. Galopem przez stulecia. Dzieje Olsztyna 1353-2013. Olsztyn: wydawnictwo Edytor «Wers», 2013. 382 s. [in Polish].
- Smoleński, 2017 – Smoleński P. Syrop z piołunu. Wygnani w akcji «Wisła». Wołowiec: Czarne, 2017. 224 s. [in Polish].
- Tarnowska, 2003 – Tarnowska M. Z Archiwum Państwowego w Olsztynie. Echa Przeszłości. 2003. T.4. S.321-328 [in Polish].
- Wakar, 1997 – Wakar A. Olsztyn: dzieje miasta. Wydawnictwo: WAMA, 1997. 367 s. [in Polish].

DOI: 10.31499/2519-2035.12.2025.325603

УДК 94(477) «1920/1925»:327(477):930(477)](045)

Vitaliy KULIKOV,

orcid.org/0009-0006-3590-2460

аспірант кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Україна, Київ)

vitaliy.kulikov@udpu.edu.ua

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УСРР

ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1920-Х РР.: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

В ОЦІНЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті проаналізовано інституційний вимір ключових напрямів і тенденцій розвитку сучасної української історіографії з дослідження проблеми дипломатичної діяльності Української СРР в першій половині 1920-х рр. Розкрито зміст наукових підходів і висновків істориків про особливості діяльності республіки на міжнародній арені, проблеми формування дипломатичних представництв та місії, посилення контролю з боку більшовицького центру за ними та створення відповідних інституцій. Через призму наукової літератури характеризуються дослідницькі парадигми, що отримали поширення в розробці проблеми зовнішньополітичної та дипломатичної діяльності УСРР, її інституційного аспекту.

Ключові слова: українська історіографія, УСРР, РСФРР, дипломатична діяльність, міжнародні відносини, органи зовнішніх зносин.

Vitaly KULIKOV,

orcid.org/0009-0006-3590-2460

PhD student of the History of Ukraine Department